

Poimenovanja oseb v terminologiji

Mateja Jemec Tomazin

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610506201_09

Uvod¹

Eno od področij, kjer mnogo jezikovnih uporabnikov čuti zadrego, je poimenovanje oseb, ki opravljajo najrazličnejše vrste dela, poklice, naloge, zato s svojimi dejanji v jezikovni skupnosti povzročijo potrebo po ustreznem poimenovanju. Jezikovni priročniki s sodobnimi metodološkimi pristopi lahko spremljajo, katera poimenovanja od možnih, ki jih ponujajo pomenotvorni postopki, so uresničena in katera ne. V prispevku se posvečamo sistemskemu poimenovanju oseb v terminoloških slovarjih, ki so v prvi vrsti namenjeni področnim strokovnjakom. Praviloma sicer poimenovanja oseb niso termini v ožjem pomenu, ker ne označujejo samostojnih pojmov v pojmovnem sistemu, zato je njihova zastopanost v terminoloških slovarjih različna in je odvisna od koncepta slovarja oziroma od odločitve skupine avtorjev. Vseeno pa se med sestavljalci terminoloških slovarjev pojavi želja po normiranju več možnih poimenovanj, med uporabniki pa vedno znova potreba po preverjanju poznanih načinov tvorjenja in iskanju rešitev za nova vprašanja. Kljub temu pa so nekatera poimenovanja strokovnjakov ali pripadnikov določenih področij tako redka, da se po korpusnih merilih ne uvrstijo niti med izluščene terminološke kandidate niti med kandidate za uvrstitev v splošni slovar, zato je pomembno, da so sistemsko predstavljene vsaj možnosti, kako tvoriti poimenovanja oseb v stroki.² Za prispevek smo pregledali terminološke slovarje na portalu Termania in spletišču Terminologišče ter vključenost poimenovanj za osebe preverili v opisanih konceptih terminoloških slovarjev v uvodih ali opisih ali povprašali nekatere avtorje, kakšno je bilo njihovo merilo in katere odločitve so jih vodile pri vključevanju poimenovanj. Število poimenovanj za osebe v posameznih slovarjih je različno, prav tako so različni tudi tipi njihovih definicij, kar bo predstavljeno v nadaljevanju.

¹ Prispevek je nastal v okviru programa P6-0038, ki ga financira ARRS.

² Več o korpusnem pristopu pri izdelavi terminoloških slovarjev prim. Logar Berginc in Vintar (2008).

1 Poimenovanja oseb in njihova predstavitev v slovarjih

Poimenovanja oseb načeloma ne predstavljajo poimenovalne prioritete v stroki, saj je temeljni terminološki sistem usmerjen v ubeseditev pojmovnega sistema. Iz tega temeljnega nabora terminov pa je načeloma mogoče tvoriti poimenovanja za osebe po ustaljenih besedotvornih pravilih, ki veljajo v jeziku (npr. *jezikoslovje* > *jezikoslovec*). Poleg tega pomembna skupina poimenovanj izvira iz lastnega jezika, torej slovenščine, pri čemer se v procesu terminologizacije³ pomenu v splošnem jeziku pripiše specializirani pomen v stroki, npr. *otrok* v praviu ni le 'deček ali deklica v prvih letih življenja ter človeški potomec' (prim. SSKJ2), temveč tudi 'oseba do dopolnjenega 18. leta, ki nima poslovne sposobnosti' in 'mladoletni prestopnik do dopolnjenega 14. leta, zoper katerega ni dopusten kazenski ali prekrškovni postopek' (prim. Pravni terminološki slovar, v nadaljevanju PTS).

Prevzemanje poimenovanj poteka tudi iz tujih jezikov, pri čemer je jezik dajalec najpogostejše angleščina. Pojem, ki v slovenščini še nima ustreznega poimenovanja, prevzamemo tako skupaj s tujim poimenovanjem (npr. *manager*⁴), v postopku podomačevanja pa ga pisno in glasovno prilagodimo (npr. *kovč*⁵), saj se približna, četudi domača poimenovanja, kljub načelni arbitrarnosti jezikovnega znaka in posledično dogovornosti v strokovni skupnosti težje ustalijo, ker jih strokovnjaki zavračajo zaradi nenatančnosti.

V splošnih slovarjih (zlasti SSKJ in SSKJ2) je večina poimenovanj za osebe moškega spola. Če je v Uvodu v SSKJ to utemeljeno še z omejenim obsegom: »Zaradi omejenega obsega v slovarju tudi ni glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, abstraktnih samostalnikov, imen za delujoče (ženske) osebe ipd.«,⁶ v digitalni dobi obseg slovarja ni več merilo za izključitev poimenovanj. V SSKJ (in SSKJ2) ne najdemo *odločevalca*, ki je samostojna iztočnica v Sprotnem slovarju, pri čemer je razlaga pri *odločevalki* v istem slovarju celo natančnejša in ustrežnejša, saj je slovar zaznal ponovno terminologizacijo.⁷

Prepoznavanje poimenovanj za osebe na strokovnem področju je v SSKJ vezano na tip razlage:

- ▷ kdor se ukvarja S ČIM / (poklicno) opravlja KAJ / ima⁸ pravico DO ČESA (npr. *sodnik*, *odvetnik*, *voznik*, *laborant*)
- ▷ moški, ki dela KJE/KAJ⁹ (npr. *garderober*, *sobar*)

³ Več o terminologizaciji prim. Žele (2004), Žagar (2007).

⁴ Prim. Tina Lengar Verovnik: Tujka ali poslovenjena beseda: »menedžer« ali »manager«? Jezikovna svetovalnica, <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>, dostop 9. 12. 2021.

⁵ Prim. Kovč, izvršni kovč. Terminološka svetovalnica, <https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce/svetovanje>, dostop 10. 11. 2021.

⁶ Prim. Uvod SSKJ, XVII (https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/SSKJ_Uvod.pdf), dostop 10. 12. 2021.

⁷ *Odločevalec* 'kdor o čem odloča, zlasti v političnih, gospodarskih, družbenih zadevah', *odločevalka* 'ženska ali država, ustanova, ki o čem odloča, zlasti v političnih, gospodarskih, družbenih zadevah' (Domen Krvina: *Sprotni slovar slovenskega jezika 2014-*, www.fran.si, dostop 10. 12. 2021).

⁸ Vsi glagoli, uporabljeni v razlagah, imajo širok pomenski obseg.

⁹ V primerjavi s poimenovanji za ženske zelo redka oblika razlage, ker moška poimenovanja največkrat začenja razlaga *kdor* ...

- ▷ strokovnjak za KAJ (npr. *agronom, bakteriolog, pravnik, izvedenec*)
- ▷ ženska, ki poklicno opravlja KAJ / se ukvarja S ČIM, ponuja KAJ (npr. *agentka, babica*,¹⁰ *čistilka*)
- ▷ strokovnjakinja za¹¹ ... (npr. *pravnica, dialektologinja, obramboslovka*)
- ▷ ženska oblika od¹² ... (npr. *odvetnica*)

Ledinek (2019: 192 in dalje) opozarja na konceptualno vprašanje o razlagah iztočnic v splošnih slovarjih za poimenovanja oseb, ki so v moškem slovničnem spolu, čeprav z njimi v generičnem smislu poimenujemo oba spola, in pri tem navaja Vidovič Muho (1997: 69), da je nevtralnost ali generičnost slovničnega moškega spola sicer razumljena kot odraz družbenih danosti, vendar je treba ločiti generičnost od zabrisanosti razmerja med vzrokom (družbenim stanjem) in posledico (jezikovnim izrazom). Generična poimenovanja oseb (npr. *učitelj, samohranilec*) torej uvaja razlaga 'kdor ...', nekatera specifična poimenovanja oseb pa se začenjajo z 'moški, ki ...' (npr. *gospodinjec*, čeprav s kvalifikatorjem *šalj.* v SSKJ2).

Pravila *Slovenskega pravopisa* 2001 v členih 993–995 opozarjajo, da imajo občna poimenovanja, ki so izpeljanke za moški spol, načeloma vzporednice za ženski spol, ki jim je treba dodati ustrezno žensko priponsko obrazilo (npr. *učitelj – učiteljica, sodnik – sodnica*). Pri tem je pomemben tudi pravopisni napotek, da ženskih poimenovanj, ki so parna moškim, ne izpodrivamo z moškimi, torej naj bi uporabljali *bibliotekarka, profesorica*.¹³

O ženskih poimenovanjih (poklicev) je v zadnjih letih nastalo veliko literature,¹⁴ vendar je osrednja pozornost teh del bolj kot na poimenovanja delujočih oseb ali nosilcev pravic in obveznosti usmerjena v enakopravno zastopanost poimenovanj za moški in ženski spol, česar pa z redkimi izjemami v terminoloških slovarjih sploh ne najdemo (prim. Gledališki terminološki slovar).

Poimenovalno potrebo za pripadnice in pripadnike različnih skupin ter zlasti uslužbenice in uslužbenke pa pretresa tudi Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU, ki je oblikovala naslednje problemske sklope v ePravopisu: *Pripadniki in pripadnice jezikovnih in verskih, rasnih skupin; Pripadniki in pripadnice redov; Pripadniki in pripadnice nazorskih, političnih in*

10 Kot poimenovanje poklica.

11 89 razlag za ženska poimenovanja v SSKJ in kar 370 za moška poimenovanja, kar potrjuje izhodišče v Uvodu.

12 Dosledno samo v SSKJ (784 iztočnic), v SSKJ2 se razlage vseh teh iztočnic začenjajo kot *ženska, ki ...*

13 Še tako dobra pravila pa ne morejo uravnati rabe in družbene konotiranosti pomena, ki se razširi med jezikovnimi uporabniki pri poimenovanju poklicev. *Tajnik fakultete* je delovno mesto, ki je primerljivo z direktorskim mestom v gospodarski družbi. Če to delo opravlja ženska, bi jo morali imenovati *tajnica fakultete*, vendar kljub razlagi besede *tajnica* v SSKJ2 'ženska, ki opravlja administrativne, organizacijske, tehnične posle', ki sicer nikakor ne izključuje stopnje odgovornosti, poimenovanje *tajnica fakultete* zavračajo zlasti ženske, ki to delo opravljajo. Res pa je, da slovar pri besedi *tajnik* prinaša še drugi pomen, ki bi ga moral tudi pri ženski obliki (pa ga ne), in sicer 'visok funkcionar kake organizacije, telesa'.

14 Prim. npr. Markežič (2019).

vojaških skupin; Pripadniki in pripadnice umetnostnih, kulturnih in subkulturnih skupin (slednji kategoriji sta terminološko relevantni za poimenovanja pripadnikov posameznih smeri, posebnosti na strokovnih področjih, npr. *antagonist* v Gledališkem terminološkem slovarju, *transverzalec* v Planinskem terminološkem slovarju, *vokalni perkusionist* v Tolkalnem terminološkem slovarju) ter *Uslužbenci in uslužbenke, uporabniki in uporabnice storitev*, ki je potencialno terminološko najzanimivejša kategorija, čeprav bolj v pomenski kategoriji, ki je navedena v splošnem slovarju, torej (*poklicnega*) *ukvarjanja, opravljanja česa*.

Osnovno vprašanje je torej, v katerih jezikovnih priročnikih naj najdejo mesto poimenovanja za osebe na določenem strokovnem področju.

2 Poimenovanja oseb v terminoloških slovarjih

Košmrlj Levačič (2006: 74) poudarja, da je za vključevanje terminov v slovar pomemben logično-ontološki vidik, zato naj iztočnice predstavljajo posamezne člene pojmovnega sistema, jezikovni vidik pa je zanemaren. Členi pojmovnega sistema namreč zahtevajo terminološko definicijo z uvrščevalnim pojmom in razlikovalnimi značilnostmi od drugih členov pojmovnega sistema iste vrste, poimenovanja oseb pa lahko pojasnimo zgolj s sklicevalno razlago (npr. *procesualist* 'strokovnjak za področje procesnega prava').¹⁵ Fajfar (2013: 97) prav tako poudarja pojem kot miselno enoto v središču raziskovanja, kar seveda niso vsa poimenovanja oseb, lahko pa to trdimo za nosilce nekaterih pravic in obveznosti.

3 Metodologija in namen raziskave

Za namen raziskave so bili pregledani uvodi in dostopni opisi terminoloških slovarjev na portalu Termania in Terminologiše. Preverjene so bile izrecne omembe poimenovanj delujočih oseb, strokovnjakov, poklicev in nosilcev pravic v uvodih ali konceptih ter merila za vključitev terminov v slovar. Poleg tega so bili preverjeni nabori iztočnic in začetki definicij v razlagalnih terminoloških slovarjih, npr. *oseba, ki ... , strokovnjak za ... , strokovni naziv za osebo ...* K preverjanju števila poimenovanj za osebe so nas spodbudila različna vprašanja in odgovori v Jezikovni svetovalnici, npr. »Kako rečemo tustu in tašči po ločitvi?«, v katerem je omenjen Pravni terminološki slovar, ki ne vsebuje poimenovanj družinskih članov in sorodstvenih razmerij z izjemo *starš* in *otrok*.¹⁶

¹⁵ V terminološke slovarje naj torej ne bi vključevali terminov, za katere zadostuje posredna razlaga (več v Košmrlj Levačič (2007)).

¹⁶ Pravni terminološki slovar, do 1991 (v nadaljevanju PTS do 1991), ki je leta 1999 izšel kot gradivo, je sicer vseboval iztočnice *mati* 'ženska v odnosu do svojega otroka', *starši* 'oče in mati v odnosu do svojega otroka', *oče* 'moški, ki ima otroka', *brat* 'moški v odnosu do drugih otrok svojih staršev', *sestra* 'ženska v odnosu do drugih otrok svojih staršev', tudi *snaha, zet, tašča, tast, svak, svakinja, pastorek, pastorka, ded, babica, praded, prababica*, ne pa npr. *strina, teta, stric*. Razlage so identične razlagam v SSKJ in niso terminološke.

Druga spodbuda so bile polemike ob poimenovanju čina *general* za žensko in iskanje najbolj systemskega obrazila.¹⁷

3.1 Terminološka načela

Oblikovanje geslovnika terminološkega slovarja načeloma že z luščenjem kandidatov upošteva najpogostejše termine in s tem tudi najpomembnejše terminološko načelo ustaljenosti (v primeru dveh ali več poimenovanj za isti pojem je navadno eno pogostejše tudi zato, ker ga strokovnjaki pogosteje uporabljajo). Drugo je načelo gospodarnosti (krajša poimenovanja so bolj stabilna in manj podvržena variacijam, npr. *polipatrid* namesto *oseba z več državljanstvi*), sledi načelo jezikovnosistemske ustreznosti (možnost tvorjenja novih poimenovanj, zlasti ženskih oblik po splošnih jezikovnih načelih). V terminologiji je prisotno tudi jezikovnokulturno načelo, da se uporabijo domača poimenovanja, če je to mogoče, vendar ne z zamenjavo ustaljenih in uveljavljenih terminov (v Pravnem terminološkem slovarju npr. *izvedenec* namesto *ekspert*, vendar *priložnosti arbiter* in ne *priložnostni razsodnik*, kar bi bilo možno poimenovanje).

3.2 Terminološki slovarji na portalih Termania in Terminologišče

V terminoloških slovarjih najdemo različno število poimenovanj za osebe. Pregledani so bili terminološki slovarji na portalu Termania in terminološki slovarji na spletišču Terminologišče. Ker slovarski portal Termania vključuje tudi splošnojezikovne vire, smo za analizo izbrali 56 slovarjev¹⁸ s prepoznavnim strokovnim področjem, 15 slovarjev s spletišča

17 Načelnica Generalštaba Slovenske vojske Alenka Ermenc je bila pred imenovanjem na to mesto 23. 11. 2018 povišana tudi v čin generalmajorke. V splošnem jeziku so nosilci posameznih činov poimenovani s stopnjo in ne konkretnim činom, zato so se odprla vprašanja, ali je gospa Ermenc postala *generalka*, *generalinja* ali *generalica*. Najbolj systemsko poimenovanje je bilo glede na ostale čine, npr. *majorka*, *brigadirka*, seveda *generalka*, čeprav so se prej že pojavljali posamezni zadetki za *generalinjo*, prim. npr. Jelušič in Pešec (2002).

18 Po abecedi: ALEKS: Leksikalno-skladenjska podatkovna zbirka slovenskega strokovno-znanstvenega jezika, Angleško-slovenski astronomski slovar, Angleško-slovenski gledališki slovar, Angleško-slovenski glosar filmske terminologije, Angleško-slovenski glosar fotografske terminologije, Angleško-slovenski glosar izrazov s področja igralništva, Angleško-slovenski glosar s področja konjenišva, Angleško-slovenski slovar bibliotekarske terminologije, Angleško-slovenski slovar bibliotekarske terminologije 2, Angleško-slovenski slovar izbranih izrazov iz biokemije in molekularne biologije, Angleško-slovenski slovar ortopedskih izrazov, Angleško-slovenski slovar strojništva, Angleško-slovenski slovar zavarovalništva, Besednjak socialnega dela, Bibliotekarski terminološki slovar, Biotehnoški slovar, Hrvaško-slovenski glosar glasbenih terminov, Inženirsko seizmološki terminološki slovar, Mali klekljarski slovar iz žirovskih del Tončke Stanonik, Mali leksikon biokemije in molekularne biologije, Mikrobiološki slovar, Nemško-slovenski avtomobilistični slovar, Nemško-slovenski gledališki slovar, Nemško-slovenski glosar maziv, Nemško-slovenski slovar tehnike in naravoslovja, Računalniški slovarček, Slovar borzne terminologije, Slovar družboslovne informatike, Slovar telesne kulture, Slovar zvonjenja in pritrkavanja, Slovenska pomorska terminologija, Slovenski medicinski slovar, Slovensko-angleški gledališki slovar, Slovensko-angleški glosar jezikoslovnega izrazja, Slovensko-angleški kozmetični glosar, Slovensko-angleški pojmovnik s področja vzgoje in izobraževanja, Slovensko-angleški slovar

Terminologišče¹⁹ in nastajajoči Davčni terminološki slovar. Obseg slovarjev zelo variira, najmanjši²⁰ ima le 57, največji²¹ pa 190.822 slovarskih sestavkov. V uvodih ali opisih slovarjev so poimenovanja oseb kot kategorija izrecno omenjena samo v Farmacevtskem terminološkem slovarju, Tolkalnem terminološkem slovarju in Gledališkem terminološkem slovarju na Terminologišču, v Slovarju zvonjenja in pritrkavanja na Termanii, v Angleško-slovenskem glosarju filmske terminologije na istem portalu pa je navedena posebna kategorija *Člani ekipe, osebe in vpletene osebe*. Drugi slovarji v uvodih ne omenjajo poimenovanj za delujoče osebe kot posebnih kategorij iztočnic, čeprav jih vključujejo.

Poimenovanj za osebe od vseh pregledanih 71 slovarjev nismo našli le v 15 slovarjih,²² ki tako upoštevajo logično-ontološki vidik po Košmrlj Levačič (2006).

Vsi drugi slovarji pa vsebujejo vsaj po eno poimenovanje osebe.²³ O sistemski vključitvi poimenovanj oseb bi lahko govorili samo v Angleško-slovenskem glosarju filmske terminologije, kjer je osebam namenjena posebna pojmovna skupina, drugi slovarji pa se, če osebe sploh omenijo, opredelijo do ženskih oblik, npr.:

.....
varstvoslovne terminologije – FVV UM, Slovensko-angleški vojaški priročni slovar, Slovensko-angleško-latinski zdravstveni terminološki slovar, Slovensko-italijanski slovar elektronike, elektrotehnike in telekomunikacij, Slovensko-nemški gledališki slovar, Slovensko-nemški glosar maziv, Slovensko-nemški glosar s področja okoljevarstva, Statistični terminološki slovar, Tehniški metalurški slovar, Teološki vokabular, Terminološki slovar elektronskega kajenja, Terminološki slovar vzgoje in izobraževanja, Termis: Terminološka podatkovna zbirka odnosov z javnostmi, Trijezični glosar navtičnih terminov, Turistični terminološki slovar, Veliki angleško-slovenski (moderni) poslovni slovar, Vojaški slovar študentov obramboslovja, Vojaški terminološki slovar MOterm in Začasni angleško-slovenski vojaški priročni slovar.

19 Po abecedi: Botanični terminološki slovar, Čebelarski terminološki slovar, Farmacevtski terminološki slovar (2. izdaja), Gemološki terminološki slovar, Geografski terminološki slovar, Geološki terminološki slovar, Gledališki terminološki slovar, Planinski terminološki slovar, Pravni terminološki slovar, Slovar betonskih konstrukcij, Slovenski smučarski slovar, Terminološki slovar avtomatike, Terminološki slovar avtomatike, Terminološki slovar uporabne umetnosti: pohištvo, ure, orožje, Tolkalni terminološki slovar, Urbanistični terminološki slovar.

20 Angleško-slovenski glosar s področja konjeništv.

21 Nemško-slovenski slovar tehnike in naravoslovja.

22 Angleško-slovenski astronomski slovar, Angleško-slovenski slovar bibliotekarske terminologije 2, Angleško-slovenski slovar izbranih izrazov iz biokemije in molekularne biologije, Angleško-slovenski slovar ortopedskih izrazov, Besednjak socialnega dela, Biotehnoški slovar, Hrvaško-slovenski glosar glasbenih terminov, Mali leksikon biokemije in molekularne biologije, Slovensko-angleški kozmetični glosar, Slovensko-angleški slovar varstvoslovne terminologije, Slovensko-angleško-latinski zdravstveni terminološki slovar, Slovensko-nemški glosar s področja okoljevarstva, Statistični terminološki slovar, Terminološki slovar elektronskega kajenja, Botanični terminološki slovar.

23 Npr. *pooblaščen inženir* s sinonimom *odgovorni projektant* kot edinima poimenovanjema oseb v Terminološkem slovarju betonskih konstrukcij ali vsega 4 termini – *razseljena oseba*, *geograf*, *hidrograf* in *topograf* v Geografskem terminološkem slovarju, pri čemer samo *razseljena oseba* nima posredne razlage.

Kadar gre za termin, ki označuje osebo, je v zaglavju navedena tudi ženska oblika. (Terminološki slovar betonskih konstrukcij, Uvod, Terminologičke)

Slovar vsebuje [...] poimenovanja za ženske poklice in strokovne nazive, ki pa so zaradi ekonomičnosti pridani moški obliki. (Farmacevtski terminološki slovar 2, Uvod, Terminologičke)

Tako npr. pri poklicih v Farmacevtskem terminološkem slovarju dosledno najdemo v iztočnicah moško in žensko obliko, tudi definicija se začneja z *magister farmacije* ..., vendar pa samo iztočnico *bolnik*, *navidezni pacient*, ne pa tudi **bolnica*, **navidezna pacientka*. Izrecno feminativne omenja Gledališki terminološki slovar (Uvod, Terminologičke):

Slovar navaja razmeroma veliko ženskih oblik za poklice v gledališču. Kot samostojne iztočnice so te prikazane tudi zaradi tujejezičnih ustreznikov (režiserka). Upoštevana je tudi novejša raba, ki jo izkazujejo elektronski viri (umetniška vodja).

Odločitev sestavljalcev slovarja za vključitev ženskih poimenovanj za osebe je bila načelna in tudi kaže na svojevrsten manifest enakopravne zastopanosti poimenovanj moških in ženskih poklicev.

Potrebe po poimenovanjih oseb so na različnih strokovnih področjih različne, uporabniki morajo poznati zlasti tista poimenovanja, ki niso tvorjena s pripenjanjem različnih obrazil za vršilca dejanja, nosilca stanja, opravkarja²⁴, zato je smiselno glede na strokovno področje že v slovarski zasnovi premisliti, ali sploh vključiti poimenovanja oseb in katera od teh poimenovanj so za stroko relevantna.

3.3 Tipologija poimenovanj oseb v terminoloških slovarjih

Prisotna poimenovanja oseb v terminoloških slovarjih kažejo nekatere skupne lastnosti, zato jih lahko glede na njihove definicije²⁵ razdelimo v skupine, predstavljene v nadaljevanju.

3.3.1 Nazivi za poklice, strokovni nazivi, čini

Termini te skupine niso prisotni v vseh analiziranih slovarjih. V nekaterih naštetih slovarjih so sistemsko popisani vsi nazivi, povezani s formalno izobrazbo ali usposabljanjem. Tako v Bibliotekarskem terminološkem slovarju²⁶ najdemo 11 poimenovanj *bibliotekarjev*, npr. *bibliotekar specialist*, *samostojni bibliotekar*, *višji bibliotekar*; v Farmacevtskem terminološkem slovarju so vključeni tudi nazivi, ki niso več aktualni, npr. *specialist iz biofarmacije*, *specialist iz konziliarne farmacije* in drugi, s pojasnilom *med letoma 1976 in 1986*, prav tako so navedene

²⁴ Več v Stramljič Breznik (1995).

²⁵ Delitev na podlagi definicij ni mogoča pri slovarjih, ki imajo navedene samo tujejezične ustreznike. V razdelitvi so bili upoštevani slovarjih tistih področij, kjer obstajajo področni razlagalni viri, npr. na področju vojske, ali pa so drugi elementi namesto definicije omogočili vsebinsko razvrstitev (npr. poimenovanje pojmovne skupine).

²⁶ Poimenovanja oseb v uvodu niso izrecno omenjena, zato smo se povezali z nekaterimi avtorji, ki so zapisali, da so tovrstne termine vključili glede na »predloge redaktorjev, omembe v drugih definicijah in izpise iz strokovnih besedil.« Osebna korespondenca.

veljavne specializacije (po letu 2000), npr. *specialist lekarniške farmacije*. V Pravnem terminološkem slovarju najdemo nazive, ki označujejo položaj v hierarhiji, npr. v mednarodnem pravu *častni konzul, nuncij, poslanik*. V Malem klekljarskem slovarju se pojavi npr. *mentorica klekljanja*, v Turističnem terminološkem slovarju pa npr. *natakarski pomočnik, vodnik*. V to skupino sodijo tudi temeljna poimenovanja za področne strokovnjake, npr. *mikrobiolog* v Mikrobiološkem slovarju, *geolog* in *seizmolog* v Geološkem terminološkem slovarju.

V to skupino lahko uvrstimo tudi vsa poimenovanja položajev, ki se izražajo s čini, npr. *admiral, kapitan* v Slovenski pomorski terminologiji, *štabni višji vodnik, praporščak, vodnik* v Začasnem angleško-slovenskem vojaškem priročnem slovarju ipd.

Tipični začetki definicij so *naziv za ..., strokovnjak za ..., strokovni naziv v ..., čin (v) ...*

3.3.2 Nosilci lastnosti, pravic in obveznosti

Skupina združuje poimenovanja za osebe, ki so v resnici termini in del pojmovnega sistema stroke. Ne gre za besedotvorno kategorijo, temveč pojmovno skupino, ki pa ni v enakem deležu zastopana v vseh strokah. Od prve skupine poimenovanj za osebe se razlikuje predvsem po definiciji, saj posredna razlaga ne omogoča umestitve v pojmovni sistem.

V Farmacevtskem terminološkem slovarju v to skupino uvrščamo npr. *bolnika, kontrolo*²⁷, *monitor v kliničnem preskušanju*²⁸, *navideznega pacienta, pacienta*²⁹, *preskušanca v kliničnem preskušanju*,³⁰ *presojevalca v kliničnem preskušanju, primer*³¹. V Planinskem terminološkem slovarju najdemo npr. *gospodarja, gorskega reševalca pripravnika, vodjo sidrišča*, v Slovenskem medicinskem slovarju *varuha bolnikovih pravic*, ki je sicer naveden med prostimi zvezami, prav tako tudi iztočnici *preiskovalec, proband*³². V Slovarju borzne terminologije v to skupino uvrščamo npr. *neprofesionalno stranko, nefinančno nasprotno stranko*, v zbirki Termis npr. *posrednika, avtoriteto, borznega posrednika*, v nastajajočem Davčnem terminološkem slovarju sem sodijo npr. *čezmejni delovni migrant, zaposlenec, povezana oseba*.

Ta skupina je zelo obsežna na področju prava, saj zgolj v terminih, ki pokrivajo področje procesnega prava, najdemo: *absolutno nesposobna priča, agent provokator, finančni izterjeva-*

²⁷ Z definicijo 'oseba, s katero se primerjajo osebe, označene kot primeri'.

²⁸ Pri takšnih primerih poimenovanje ni pričakovano (oseba in ne stvar), kar povzroči mnogo jezikovnih popravkov ali predlogov, zlasti področnih nestrokovnjakov, za ustreznejše poimenovanje.

²⁹ Poudariti je treba, da ne gre za sinonim *bolnika*.

³⁰ Ne pa tudi *preskuševalec v kliničnem preskušanju*, ki označuje klinično ustanovo, ki da soglasje k imenovanju glavnega in drugih raziskovalcev, k uporabi prostorov, osebju in opremi pri izvajanju kliničnega preskušanja.

³¹ Z definicijo: oseba v populaciji ali skupini, določena z boleznijo, motnjo, drugim zdravstvenim stanjem ali načinom zdravljenja, ki se opazuje.

³² Samostojna iztočnica je *probandka*, vendar medicinski slovar nima dosledno vključenih feminativov, prav tako združuje več pojmov: '1. član družine ali pacient, zaradi katerega se opravlja genska analiza družine; 2. kdor je predmet psihološkega testa, pa ni bolnik; 3. poskusna oseba v kliničnem poskusu'.

*lec, intervenient, izvedenec, obsojenec, ogledni predmet*³³, *ovadenec, ovaditelj, pooblaščenec za sprejem pisanj, priča, prijavitelj, pritožnik, procesni subjekt, skupni predstavnik, sodni izvršitelj, stranski udeleženec, strokovni pomočnik, tolmač, tretja oseba, udeleženec postopka, vložnik, vročevalec, zastopnik v postopku*.

Poimenovanja v skupini 3.3.2 so sicer pomensko motivirana, vendar za nestrokovnjake lahko tudi zavajajoča, če primerjamo samo *stranskega udeleženca* in *udeleženca v postopku* v Pravnem terminološkem slovarju.

V tej skupini posebej velja opozoriti na termine, ki označujejo (tudi) osebe, v splošnem jeziku pa ne gre za poimenovanja oseb. Tako npr. v Pravnem terminološkem slovarju najdemo npr. iztočnice *predmet napada*³⁴, *neprimerni predmet napada*³⁵, *ogledni predmet, tiha družba*, v Angleško-slovenskem izrazu s področja igralništva pa *donkey*³⁶, *fish*³⁷, *underdog*³⁸, ki imajo v slovenščini navedene samo definicije, ne pa tudi ustreznikov, kar kaže, da so namesto opisnih slovenskih poimenovanj v rabi angleška enobesedna.

Nobena od definicij ni tako prozorna, da bi ob nepoznavanju področja lahko sklepali na obseg njenih pravic, pooblastil in dolžnosti.

Sklep

Poimenovanja oseb v terminologiji se delijo na dve večji skupini. V prvi so poimenovanja strokovnjakov, nazivov, činov in so v pretežni meri izpeljana iz terminov, ki označujejo pojme v pojmovnem sistemu posamezne stroke. Njihovo oblikovanje je predvidljivo in uporabnikom jezika ne predstavljajo večjih zadreg. Načeloma niso uvrščena v terminološke slovarje. Kadar se sestavljenci terminološkega slovarja kljub temu odločijo, da jih vključijo, želijo popisati in/ali normativno urediti stanje nazivov. To se kaže tudi v navajanju okoliščin (npr. z letnicami veljavnosti ali ožjim področjem, zlasti v vojski, mornarici), vendar se pojavi utemeljen pomislek, ali je slovar pravo mesto za beleženje sprememb, ki so npr. v farmaciji povezane z veljavnostjo zakonov. Vsekakor pa mora vključitev poimenovanj ostati sistemska in v skladu z merili, ki veljajo za uvrstitev drugih terminov v slovar (npr. pogostost, reprezentativnost, sistemski popis nekega podpodročja).

Druga skupina poimenovanj za osebe pa kaže specifičnost področja, kjer so poimenovanja oseb pojmovno razlikovalna in na vsebino pojma ne moremo sklepati zgolj po besedotvornem vzorcu, saj *izvedenec* ni le 'dober poznavalec česa', kar najdemo v SSKJ, ampak 'oseba z

33 Z definicijo 'stvar ali oseba, ki služi za ugotovitev pravno pomembnega dejstva v postopku'.

34 Oseba (tudi stvar), ki je s konkretnim kaznivim dejanjem napadena ali ogrožena.

35 Oseba (tudi stvar), proti kateri se brez uspeha poskuša izvršiti kaznivo dejanje, ker to iz objektivnih razlogov ni mogoče, npr. poskus ropa osebe, ki nima denarja.

36 Slab igralec pri pokru.

37 Slab igralec pri pokru.

38 Igralec ali karte, ki matematično niso favorit za zmago pri pokru.

določenim strokovnim znanjem ali opremo, ki na zahtevo sodišča ali upravnega organa pripravi izvedenski izvid in mnenje o pravno pomembnih dejstvih, kadar je za to potrebno strokovno znanje ali oprema, ki ju nima sodnik ali uradna oseba, ki vodi postopek', kar najdemo v pravnem slovarju. Prav tako je pomembno v slovar vključiti tiste termine, ki v splošnem jeziku ne označujejo oseb, npr. *predmet ogleda*, *monitor v kliničnem preizkušanju*, kar kaže na ožjo terminološko normo. V tej skupini so zelo pomembna merila uvrstitve, saj je poleg pogostnosti pomembno tudi mesto v pojmovnem sistemu. Prav zato ta skupina nima enotnega začetka definicij, ki bi bile primerljive med slovarji, načeloma pa so znotraj slovarja oblikovane samostojne pojmovne skupine, npr. *udeleženci postopka* v pravu, *igralci* v igrah, kot je poker, *nosilci činov* ali *pripadniki posameznih enot* v vojski. Odločitev za posamezno poimenovanje bi moralo vključevati celo skupino terminov, kar pa ni lahka naloga, saj zahteva tako dobro pripravo specializiranega korpusa, namenjenega luščenju terminoloških kandidatov, kot dobro poznavanje pojmovnega sistema stroke.

Nekateri slovarji imajo res le nekaj primerov poimenovanj oseb, npr. v Tehniškem metalurškem slovarju *strokovnjak*, *ekspert*, *tehnolog*, *inženir*, *strojnik*, *kemik*. V takšnih primerih je pred objavo smiselno premisliti vključitev v terminološki slovar, zlasti če so razloženi abstraktni pojmi, npr. *inženirstvo*. V vsakem primeru pa nam mora pri odločitvi služiti analizirano korpusno gradivo.

Ženske oblike so navedene na dveh mestih: le v redkih slovarjih kot samostojne iztočnice, ponekod pa so v zaglavju. Odločitev za dosledno izpeljavo bi npr. v Pravnem terminološkem slovarju pomenila tudi navajanje ženskih poimenovanj, kot so *domnevna storilka kaznivega dejanja*, *pobudnica za izvršitev kaznivega dejanja*, *storilka kaznivega dejanja iz navade*. Nekateri termini pa bi bili že blizu oksimoronu, npr. **kazenska ovadba zoper neznano storilko*.

Literatura in viri

- FAJFAR, Tanja, 2013: Terminologija in njeno uslovarjanje. Boža Krakar Vogel (ur.): *Slavistika v regijah – Nova Gorica* (zbornik Slavističnega društva Slovenije 24). Ljubljana: Zveza društev SDS. 97–103.
- Fran = <fran.si>
- Gigafida 2.0 = <<https://viri.cjvt.si/gigafida/>>
- JELUŠIČ, Ljubica, PEŠEC, Mojca (ur.), 2002: *Seksizem v vojaški uniformi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, Generalštab Slovenske vojske.
- JEMEC TOMAZIN, Mateja, ŠKRUBEJ, Katja, STRBAN, Grega (ur.), 2019: *Med jasnostjo in nedoločenostjo*. Ljubljana: Lexpera, GV založba, Pravna fakulteta.
- KOŠMRLJ LEVAČIČ, Borislava, 2006: O terminološkem slovarju in njegovi izdelavi z vidika terminografske ravnine. *Jezikoslovni zapiski* 12/1. 71–87.
- KOŠMRLJ LEVAČIČ, Borislava, 2007: O terminih z vidika terminografske prakse. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Obdobja 24). Ljubljana: Filozofska fakulteta. 583–598.
- LEDINEK, Nina, 2019: Spol v slovenskih enojezičnih splošnih razlagalnih slovarjih kot slovnična in družbena kategorija. *Slavistična revija* 67/2. 189–201.

- LOGAR BERGINČ, Nataša, in VINTAR, Špela, 2008: Korpusni pristop k izdelavi terminoloških slovarjev: od besednih seznamov in konkordanc do samodejnega luščenja izrazja. *Jezik in slovstvo* 53/5. 3–17.
- MARKEŽIČ, Tjaša, 2019: *Feminativi v slovenskem jeziku*. Doktorska disertacija. Maribor.
- STRAMLJIČ BREZNIK, Irena, 1995: Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja. *Jezik in slovstvo* 40/8. 285–291.
- ŠTUMBERGER, Saška, 2019: Slovanska obravnava samostalnikov za poimenovanje oseb. *Slavistična revija* 67/2. 203–211.
- Termania = <<https://www.termania.net/>>
- Terminologišče = <<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/terminologisce>>
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- ŽAGAR, Mojca, 2007: Determinologizacija v splošnih in terminoloških slovarjih. Irena Orel (ur.): *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Obdobja 24). Ljubljana: Filozofska fakulteta. 599–609.
- ŽELE, Andreja, 2004: Aktualizacijsko širjenje/ožene pomenja ustaljenega besedja kot odraz besedilne različnofunkcijskosti. Erika Kržišnik (ur.): *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem* (Obdobja 22). Ljubljana: Filozofska fakulteta. 133–148.